

*Жолдошбай кызы А.***КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ДИНИЙ ОКУУ ЖАЙЛАР***Жолдошбай кызы А.***РЕЛИГИОЗНЫЕ УЧЕБНЫЕ ЗАВЕДЕНИЯ В КЫРГЫЗСТАНЕ***Zholdoshbai kyzy A.***RELIGIOUS EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN KYRGYZSTAN**

УДК: 297

Кыргыз эли байыркы жана көчмөн эл болгондуктан көп диндердин таасири астында калганы анык. Бирок ошол эле учурда бүгүнкү күнгө чейин өздөрүнүн тилин, ишенимин, каада-салттарын, улуттук жана диний баалуулуктарын ыйык тутуп келишет. Жылдардын өтүшү менен элдердин талабына жараша окуу жайлар ачылып, билим берип келе жатат. Ошол билим берүү системасында диний окуу жайлар негизги ролду ээлеп келет. Адамдар изденүү учурунда, кайсы дин адамдарынын үгүтү күчтүү болсо, ошонун саясатына кирип бара жатат. Анткени акыйкатты билбейт, маалыматы жок. Алар дароо өздөрүнүн ишенимдерин жеткизүүгө бүт аракетин жумшайт. Мындай көйгөйлөрдү жаратпоо үчүн мамлекет диний уюмдарды туура көзөмөлгө алуусу керек жана өлкөнүн баардык билим берүү тармактарына учурда айтылып, бирок ишке ашпай жаткан “диний сабатсыздыкты” жоюу керек.

Негизги сөздөр: кыргыз эли, билим берүү, диний окуу жайлар, диний уюмдар, диний сабаттуулук, улуттук баалуулуктар, педагогика.

Очевидно, что кыргызский народ, являясь древним и кочевым народом, оказался под влиянием многих религий. Но в то же время до сих пор они свято хранят свой язык, веру, традиции, национальные и религиозные ценности. По прошествии многих лет по требованию народа были открыты учебные заведения и дается образование. В данной системе образования основную роль играют религиозные учебные заведения. Когда люди находятся в розыске, они входят в политику того, кто имеет сильную агитацию. Потому что не знает истины, нет информации. Они сразу же предпринимают все усилия для того, чтобы выразить свою веру. Во избежание подобных проблем государство должно взять под контроль религиозные организации и ликвидировать “религиозную неграмотность”, которая в настоящее время существует во всех областях образования страны.

Ключевые слова: кыргызский народ, образование, религиозные учебные заведения, религиозные организации, религиозная грамотность, национальные ценности, педагогика.

It is obvious that the Kyrgyz people, being an ancient and nomadic people, were influenced by many religions. But at the same time, they still preserve their language, faith, traditions, national and religious values. After many years, at the request of the people, educational institutions were opened and educa-

tion was given. Religious educational institutions play a major role in this system of education. When people are wanted, they enter the politics of someone who has strong campaigning. Because he does not know the truth, there is no information. They immediately make every effort to express their faith. In order to avoid such problems, the state should take control of religious organizations and eliminate the “religious illiteracy” that currently exists in all areas of education in the country.

Key words: kyrgyz people, education, religious educational institutions, religious organizations, religious literacy, national values, pedagogy.

«Илим алуу ар бир пенде үчүн парз», «илим алуу бешиктен мазарга чейин» - деп айтылгандай инсанды башка жандуу заттардан айырмасы билим алуусунда. Адам баласы дайыма бир нерсеге таянып, ишенип келген. Ата-бабалабырыз бул дүйнөнү жараткан кандайдыр ыйык зат бар экендигине ишенип келген. Өз кезегинде кимдир бирөөлөр көп кудай бар экендигине ишенсе, кээ бирлери жалгыз кудай бар экендигине кабыл кылышкан. Мындан улам диний ишенимдер коомдун калыптанышына таасирин түздөн-түз же кыйыр түрдө тийгизип келет. Адам баласынын аң-сезими өнүгүп, ар бир багытта илимдер пайда болуп, атайын окуу жайларда окутулуп башталды. Ал эми убакыттын өтүшү менен, коомдун талабына жараша диний билим берүү жана диний окуу жайлар боюнча талаш тартыштар негизги маселелердин бири болуп саналат.

Коомдун жана адамдардын өнүгүшү менен ар түрдүү илим сфераларында бири-бири менен тыгыз мамиле куруп, биргеликте иш алып бааруусунун натыйжасында кээ бир батыш өлкөлөрүндө «Маданияттар аралык билим берүү», «Диндер аралык билим берүү» сыяктуу сабактар окутулуп, билим берүү системасына орун алып келет. Бул дисциплиналардын окутулуунун максаты көп маданияттуу элдердин арасында достукту күчөтүү, ынтымакта болуусуна шарт түзүү жана башка диндер тууралуу маалымат алып, бир өлкөдө туруктуулукту орнотуу болуп саналат.

Кыргыздар көчмөн эл болгондуктан оозеки түрүндө билим берүү басымдуулук кылган. Ошондуктан элдик педагогика зор мааниге ээ. Мисалы, макал-

лакаптар, дастандар, жомоктор, уламыштар жана эпостор менен жаш муундарды тарбиялап келишкендиги белгилүү. Ар бир айтылган сөздүн мааниси жана маңызы жактан терең философиялык, адеп-ахлактык көз караштар камтылган. Белгилүү инсандардын сөздөрүнөн байкасак: «Мамлекет өз жарандарынын рух адамдары болуп калыптанышына камкордук көрүүгө милдеттүү. Руханиятсыз адам коому – бул макулдуктардын коому» [Подласый И.П. Педагогика, 28-б.] «Замана деген ушундай, таптаганга жараша түшүм берет кызылдай, тарбияна жараша, уулуң болот замана» (Нурмолдо), «Билбегенин билгизип, минтип жолго салалы, туйбаганын туйгузуп, Манасты туура жолго салалы» («Манас» эпосунан), «Баланы жамандан адаштыр, жакшыга жанаштыр» (эл макалы) [1]. Көрүнүп тургандай илгертеден эле жаш муундарды тарбиялоодо элдик педагогиканын орду чоң.

1917-жылы Октябрь төңкөрүшүнө чейин жалпы билим берүү медреселерде жана мектептерде берилип келген. Бул окуу жайлар диний өнүктө жана Ислам дини менен тыгыз байланышта болчу. Тактап айта турган болсок Куран окуу, Ислам дининин негизги принциптерин жана ибадаттардын эрежелерин окутуу болуп саналган. Мектеп жана медреселерден алган билим кыргыздардын маданиятынын жана диний түшүнүктөрдүн калыптанышына чоң мүмкүнчүлүк түзгөн. Ошол эле медресе жана мектептерде азыркы учурда тарых беттеринде калган чыгаан, акын-жазуучулар жана жалпы эле кыргыз элинин өнүгүшүнө салым кошкон агартуучулар билим алышкан.

Кыргыздарда билим алуу жараяны боз үйлөрдө жүргүзүлүп келген. Башында сөз болгондой көчмөн жашоо образы болгондуктан, балдар кат сабатын жоюш үчүн бир боз үйгө топтолуп билим алышкан. XX кылымдын башында Кыргызстанда «Усулу жадид» мектептери ачылып, билим берүү системасы өзгөрүлүп башталган. Эски мектептерден айырмаланып бир гана диний сабактар берилбестен аны менен катар грамматика, тарых, биология, география жана математика сыяктуу сабактар окутулуп башталган.

XX кылымдын орто ченинде алгачкы орус-тузем мектептери ачылып, иштеп баштаган. Бул окуу жайлардын ачылышын себеби Орусиядан көчүп келген орус үй-бүлөлөрдүн балдарынын билим алуусун камсыз кылуу болгон. Ал менен кошо жергиликтүү калктын балдарын дагы орустарга жакындатуу, орус-таштыруу пландалган. Түрк тилдүү элдерин, анын ичинде кыргыздарды да толук колониялаштыруу процессин тездетүү, бийликтеги турган өкмөтү колдой турган социалдык топторду бириктирүү жана эң башкы максаттарынын бирөөсү ислам дининин таасирин басаңдатуу болуп саналган. Алар улуттук аң-

сезимди жана маданиятты өнүгүүсүнө салым кошуу ниетинде орус тилин жана Православие динин кеңири жайылтуу саясатын көздөшкөн. Натыйжада 1874-жылы Кыргызстандын Каракол шаарында алгачкы жаңы мектеп катары орус-тузем мектеби билим берип баштаган. Андан соң Пишпекте 1879-жылы, 1880-жылы Токмокто, 1882-жылы Кара-Балта шаарында орус-тузем мектептери иштей баштаган. Бул мектептердин кеткен каражаттарын жашаган элдин башкача айтканда ар бир окуучунун ата-энеси тарабынан каржыланган. 43 жылга жакын билим берип келген орус-тузем мектептери 1917-жылы Октябрь Революциясынын жеңиши менен ал типтеги окуу жайлар жабыла башталган. Ошол менен катар салттуу түрдө Ислам багытындагы билим берип келе жаткан медреселер дагы жабылуусуна себепчи болушкан. Октябрь төңкөрүшүнөн кийин медреселер жана орус-тузем окуу жайлар жабылып, алардын ордуна «Советтик мектептер» пайда болгон [2].

Кыргызстан көп жылдар бою СССРдин учурунда коммунисттик идеологиянын астында жашап келген жана атеисттик ишеним үстөмдүк кылган. Бирок союз курагандан кийин Кыргызстан эгемендүү жана демократиялык мамлекетке айлангандан тарта дин боюнча мыйзамдар кабыл алып, дин мамлекетке, мамлекет динге аралашпайт деген мыйзам кабыл алынган. Мындам улам дин тутуу эркиндиги демократиялык системанын астында көптөгөн жакшы тараптары болсо дагы, ошол эле учурда терс жактарын дагы көрсөтүп жатат. Мисалы бул эркиндик көз караштын натыйжасында мамлекетибизге башка салт-санаадагы, башка ишенимдеги, биздин үрп адаттарыбызга туура келбей турган диндер дагы өздөрүнүн идеологиясын үйрөтүп, жайылтуу процесстери күчөтүлүп башталган. Адам баласы ар дайым материалдык жактан камсыз болушу мүмкүн. Бирок ошол эле учурда руханий азыктын жетишсиздигинен улам диний маалыматтарга муктаж болот. Мамлекет тарабынан бирдиктүү диний билим берилбесе, башында айтып кеткендей өлкөбүзгө кирген миссионерлердин колуна өтөт. Алардын айткандарын туура көрүшөт, себеби аларды өзүнүн толук диний маалыматы жок. Динге болгон мамилебиз солгундугунан улам, башка диндердин максаттарын ишке ашыруусуна жол ачып берген болобуз. Улуу ойчулдардын мындай деген кеби бар «Эгер бир мамлекетти жок кылгын келсе, биринчи алардын жаштарынан башта» деген. Бул айтылган ой абдан туура айтылган миссионерлердин биринчи эле кызмат көрсөтүп келген жайлары бул билим берүүдөгү тил курстары, жеке мектептер, кайрымдуулук деген максатта ачылга фонддор жана уюмдар. Албетте, бул жактарга коомдун жаш курактагылары көп барган жайлар. Алар алгач фонддорго

волонтер катары киришет. Ал эми учурда тил курстарында, компьютер курстарында учурдун талабына керектүү жайлары болуп саналат.

Азыркы учурда иштеп жаткан диний окуу жайлардын саны күндөн күнгө өсүп бара жатканын байкап жатабыз. Албетте ар бир ачылган мекеме кандайдыр бир текшерүүдөн өтөт. Өз талабына жараша иш жүргүзүүгө аракет кылышат. Курулган ар бир окуу жайдын имараты өздөрүнүн чөнтөгүнөн каржыланат, ошондуктан да көп нерселер көмүскөдө калып, мамлекет тарабынан ички саясаттарын байкоого мүмкүнчүлүгү болбойт. Заманыбызда кайсы жерлерден диний билим алсак болот деген суроолор жаралат. Алгач эле диний маалыматтар үй-бүлөдөн алынат. Ата-энеси же жакындарынан үйрөнөт. Ата-энеси дин тууралуу канчалык денгээлде туура маалыматка ээ болсо, балдарынын дагы динден кабары ушундай болот. Балдардын чөйрөсү кеңейгенден тарта, досторунан жана башка тааныштарынан, катышкан түрдүү курстарынан жана азыркы замандын ар бир суроолоруна жооп берген технологиялардын жардамы аркылуу интернет булактарынан маалымат алышат. Учурда интернет булактарында текшерилген жана текшерилбеген маалыматтар көп кездешет.

Азыркы учурда Кыргызстанда расмий түрдө кабыл алган мамлекеттик диний окуу жайлар төмөнкүлөр: ОшМУ теология факультети, ОшМУ Арашан теология факультети, Ж.Баласагын атындагы КУУнун теология кафедрасы, И.Арабаев университети теология кафедрасы, КТМУ теология факультети, КОСУ дин таануу кафедрасы. Бул окуу жайларды аяктаган студенттери мамлекеттик үлгүдөгү жогорку билими тууралуу диплом алып «Дин таануучу» адистигине ээ болушат.

Ал эми Ислам багытындагы диний окуу жайлар: Аз.Умар атындагы Ислам Университети, Ислам институттары, медреселер, Куран курстары жана фонддор тарабынан ачылган Куран жаттоо жана диний маалыматтарды үйрөтүү курстары. Мисалы, Инсандык жардам фонду тарабынан ачылган Куран үйрөтүү курсу кызмат кылып келет. Ошондой эле «Мутакаллим» фонддун негизги максаты мусулман аялдардын укуктарын колдоо иретинде светтик менен диний көз караштагылардын ортосунда көпүрө түзүп берүү. Ошондой эле аялзатынын билим деңгээлин жана укуктук аң-сезимдин жогорулатуу, аялдардын экономикалык мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү; ар түрдүү кайрымдуулук иштер жана диний маалымат берүү жана Куран үйрөтүү курстары айымдардын диний сабатсыздыгын жогорулатуу ниетинде жыйырма жылдан бери ишмердүүлүгүн улантып келе жатат.

Ошол эле учурда Хисса бинт Зайд Аль Талиб Кыргызстан аялдар өнүктүрүү борбору айымдарга

Куран үйрөтүү курстары бирге кулинадик, тикмечилик, оратордук жана башка айымдарга пайдалуу курстар дагы берилип келет. Куран үйрөтүү курстардын башка окуу жайлардан айырмасы, күндүзгү жана кечки болуп ар бир катышкан окуучу үчүн шартына жараша мүмкүнчүлүгү бар. Ошондой эле бир жылдык же кыска мөөнөтүү курстарда керектүү маалыматтарды үйрөнүүгө болот.

Ал эми ошол эле учурда христиан багытындагы диний окуу жайлардын саны аз эмес. Мисалы: «Кыргызстандагы эл аралык сырттан окулуучу Инжил Университети», «Эммануил» атындагы теологиялык институту, «Жибек жолу» атындагы Евангелиялык Инжил колледжи, «Ак Бата» атындагы христиан мектеби, «Саран» атындагы Инжил колледжи, Адвентисттердин «Наследие» атындагы мектеби жана башкалар [3]. Бул окуу жайлар көп жылдан бери убакытта окуучуларга өз билимин тартуулап келет. Бүтүрүүчүлөрү «христиан кызматкери» деген дипломго ээ болушат.

Бул жогоруда айтылган диний окуу жайларда ар биринин өздөрүнө жараша түзүлгөн иш пландары менен билим беришет. Кыргызстандагы мечиттердин жана медреселерди азыркы учурда Муфтият тарабынан текшерилип келет жана бирдиктүү план менен ар бир окуу жай иш алып барат. Ал эми фонддор Дин иштери боюнча мамлекеттик комиссиясы тарабынан каралат.

Келечектеги ар түрдүү диний кырдаалдарды алдын алуу жолунун бирөөсү жана негизгиси бул мамлекет тарабынан мектептерге жана университеттерге диндер жөнүндө маалымат берүүчү бирдиктүү программа менен сабактардын өтүлүшү. Коомдо адамдардын диний сабаттуулугу жогоруласа, элдердин ортосундагы мамиле жакшырат, бири-бирин диний баалуулуктарын сыйлай билүүсүнү жардам болот. Ошол эле учурда экстремизм жана терроризм деген түшүнүктөр тууралуу маалымат берилип, адамдарды фанаттык көз караштардан сактап калуу мүмкүнчүлүктөр түзүлөт.

XXI кылымдын олуттуу маселелеринин бири – ааламдашуу жараяны. Ааламдашууда технология күн сайын өзгөрүп, жаңыланып, космикалык ылдамдыкта баратат. Адамдар турмушта виртуалдык жашоодо жашап калышты, бир маалыматтын дароо таралышы. Каалаган нерсени дүйнөнүн каалаган бурчунан ала алуу, мунун айкын күбөсү технологиянын өнүгүшү менен дүйнө жүзүн кичинекей алаканга салгандай көрүнүшү байкалат.

Кайсы бир улутту жок кылууну кааласан, жаштарынан башта деген сөз бар. Себеби бир өлкөнүн келечегинин кура турган, сактай турган өсүп келе жаткан муун болот. Бүгүнкү жаштардын баалап,

нарктап сактаган баалуулуктар өзгөрүп бара жаткандай. Себеби, азыркы заманда ааламдашуу мезгилинде жашап жатабыз. Ар түрдүү агымдардарын ишаракеттеринин күч алып бара жаткан заманындабыз. Бул өзүбүздүн салт-санаабызды, улуттук баалуулуктарыбызды жана диний маалыматтар жоктугунан улам мындай маселелерге туш болуп жатабыз жана булардын эң башкы себеби улуттук идеологиянын жоктугунан десек болот.

Жыйынтыктап айта турган болсок эгерде калкка динди мыйзамдуу түрдө үйрөтпөсөк, аны мыйзамсыз түрдө диний маалыматтарды тыюу салынган же радикалдуу көз-карашта болгон уюмдардын тарабынан толуктап калышы мүмкүн.

Адабияттар:

1. Tosun C. Din eğitimi Bilimine Giriş, Apegem yay, 8 baskı. - Ankara, 2015.
2. Мурзараимов Б.Б. Эгемендүүлүктөн кийин Кыргызстандагы диний абал (Мүмкүнчүлүктөрү жана коопсуздуктары). - Бишкек, 2018.
3. Жаш муундарды рухий-адептик жана патриоттук жактан тарбиялоо концепциясы, Кутбилим. - 2013. - 24-май <http://kutbilim.journalist.kg>
4. Көйлү М. Маданияттар аралык диний билим берүү, которгон Э.Эргешов, КТМУ, Мегамедиа. - Бишкек, 2018.
5. Базаркулов С. Дин педагогикасы. Кыргызстанда диний билим берүү, КТМУ, Мегамедиа. - Бишкек, 2018.